Jákobova a Josefova smrt a pohřeb

Původ materiálu
David Najbrt
Pořadí v lekci
10

Téma

Při pohřbu se lidé loučí se svým blízkým člověkem, společně jako jeho rodina a přátelé, prožívají smutek nad ztrátou vztahu, připomínají si vděčně Boží požehnání v jeho životě a naději nového setkání.

Cíle

- Děti si připomenou, že na pohřbu jsme spolu se všemi, kdo měli zemřelého rádi, a s Pánem Bohem.
- Děti se naučí, že pohřeb patří k životu. K životu zemřelého i k životům jeho rodiny a přátel.
- Děti pochopí, že pohřeb je místo pro smutek, a taky pro vděčnost a naději.
- Děti se poučí, že je důležité být s tím, kdo umírá. A taky vzpomínat na toho, kdo zemřel.

Pro učitele

Poznámky k příběhu

- Jákob přichází do Egypta (Gn 46) s celým svým rodem:
  1. protože ještě pět let měla trvat všeobecná neúroda, zatímco Egypt byl zásoben díky Josefovi, vedeném Hospodinem (Gn 45,6.11);
  2. protože se chce před svou smrtí setkat s Josefem (Gn 45,28) — obnovit přerušený vztah a předat požehnání.
- Hospodin Jákobovi slibuje, že jej z Egypta zase přivede (Gn 46,3–4):
  1. Jákob Josefa v tomto smyslu zavazuje přísahou, aby jej pohřbil ne v Egyptě, ale v zaslíbené zemi, k jeho otcům — předchůdcům ve víře (Gn 47,29–31);
  2. naplnění tohoto zaslíbení vypráví příběh exodu pro Jákobovy potomky, pro celý Izrael.

- Jákob onemocní, blíží se jeho smrt, předává požehnání Josefovi a jeho synům (Gn 48) — je to tradice (předání) požehnání vloženého Hospodinem na Abrahama (Abrama), předaného pak Izákovi a Izákem Jákobovi.
- Boží požehnání (a zaslíbení a povolání: „Staň se požehnáním.“ [Gn 12,2]) je předáváno vždy do další generace, i když zpravidla ne prvorozenému synu (ne Izmael, ale Izák; ne Ezau, ale Jákob; ne Rúben, ale Josef), ale tam, kudy cestu od zaslíbení k naplnění vede Pán Bůh.
- Používání obou praotcových jmen — Jákob a Izrael — pramení v Jákobově zápase o požehnání. Jákob (dosl. Úskočný, Lstivý dostává vyznavačské jméno Izrael — zápasí Bůh (Gn 32,29–30; 35,10nn).
- Před svou smrtí svolává Jákob všechny své syny a pronáší závěť a požehnání (Gn 49,1–28) a zavazuje je všechny (jako předtím Josefa), aby jej pohřbili v zaslíbené zemi u jeho předků (Gn 49,29–32), a umírá: „byl připojen ke svému lidu.“
- „Byl připojen ke svému lidu.“ Velmi cudná formulace. Nemáme zde masivní informaci o tom, co se s člověkem děje po smrti. Je zde jednoduché vyznání o lidu víry, který má své místo v Božím vztahu k lidem, a to i po smrti. Boží požehnání, které nesli jeho tradenti životem, není smrtí anulováno. Boží požehnání a s ním konkrétní člověk, který je žil, je v našich rozměrech uzavřeno a předáno dále, ovšem v rozměrech Božích má stále své místo.
- Když Jákob umírá, předává požehnání a povolání Josefovi a všem synům. Jeho kapitola v příběhu víry je uzavřena, ovšem smrtí nedochází k její destrukci — vztah k Bohu a příslušnost k jeho lidu smrtí nekončí.
- Josef se loučí se svým otcem velmi intimně: plakal nad ním a líbal ho.
- Péče o Jákobovo tělo je provedena velmi důkladně podle egyptských zvyků (mumifikace).
- Důležitá je doba smutku — rituál rozloučení se zemřelým člověkem má svůj rozměr časový. Jako lidé jsme ustrojeni tak, že pro prožití smutku, pro rozloučení se, pro vyrovnání se se ztrátou potřebujeme určitý čas. Čas, který je zřetelně vymezen. Smutek je prožíván po určitou dobu a pak ukončen. Vzpomínka na zemřelého ovšem zůstává.
- Egypťané prožívali smutek 70 dní, z úcty k Josefově otci, který je zachránil před hladomorem; Josef pořádá pro Jákoba sedmidenní smuteční slavnost na hranicích zaslíbené země u Jordánu.
- S Jákobem se při pohřbu loučí jeho nejbližší, jeho rodina (celá!), a také všichni ti, kdo k němu měli úctu (byť třeba jako k Josefovu otci — Egypťané).
- Z Egypta se do zaslíbené země vystupuje — směr vzhůru zde není (jen) geografický, ale duchovní. Do Egypta se zpátky sestupuje.

- Po Jákobově pohřbu urovnávají (ještě jednou) jeho synové spory, které je rozdělovaly, ve jménu svého zemřelého otce prosí Josefa o odpuštění. Josef jim už odpustil a utěšuje je.
- Josef před svou smrtí nepředává požehnání svým synům — do další generace, předal jim je totiž rovnou už Jákob (Gn 48).
- Josef, přestože je zvláštním nositelem požehnání ve své generaci a přestože je mladší než jeho bratři (kromě Benjamína), umírá dříve než oni. Boží blízkost a požehnání není při Josefovi ani zárukou nejdelšího (a v některých starozákonních rozměrech proto i nejkvalitnějšího) života, ani života nejpokojnějšího či nejjednoduššího (rodinné spory ústící až do nenávisti, pokusu o vraždu, prodání do otroctví, věznění, exil).
- Přestože je Josefovo životní povolání spojeno s Egyptem, i on zavazuje své bratry, aby byl pohřben v zaslíbené zemi, a tak i on „připojen ke svému lidu“ i místem (resp. způsobem) svého pohřbu.
- Synové Izraelovi, kteří jsou k tomu zavázáni, mohou být kromě Josefových bratrů také Manases a Efrajim, které Jákob přijal za syny své, nebo dějinně-spásně Izrael vůbec, jako potomci Izraelovi v dalších generacích, kteří tento závazek nakonec splní (Ex 13,19; Joz 24,32).

Poznámky k tématu období

- Svátek (slavnost) všech svatých připomínal původně (a původně v různých termínech) všechny mučedníky (svědky víry, kteří dosvědčili svoji víru i svou smrtí).
- V souvislosti s keltským novým rokem se kolem 8. století v (keltském) Irsku začal slavit svátek všech svatých 1. listopadu a (zřejmě díky mohutné irské misii) nakonec tento termín převládl v celém západním křesťanství.
- Jeho předvečer je v anglosaských zemích slaven jako Halloween (All Hallows' Eve, tedy Předvečer všech svatých) s maskovaným rejem (ze zbytků keltského svátku pohanského).
- 2. listopad je pak slaven v západní (katolické) tradici jako Vzpomínka na všechny věrné zemřelé (u nás lidově „Dušičky“).
- V našich krajích (lidově-katolických) je tento den (toto období) vyhrazeno pro návštěvu hrobů svých blízkých, pro vzpomínání na jejich život.
- V katolickém prostředí různá pojetí — od liturgie zdůrazňující naději vzkříšení, po snad až obskurní „získávání odpustků pro duše v očistci“.
- Závěr církevního roku (poslední měsíc), a také to, že je toto téma v tomto období „živé“ i v ne-věřící společnosti, vede k jeho promýšlení a uchopení i nás.

Úskalí

- Pokud je ve skupině dětí někdo, kdo má se smrtí blízkého člověka vlastní zkušenost, je třeba být velmi opatrný. Nejlépe vědět předem, jak má tuto skutečnost zpracovanou. Aby katecheta dokázal utáhnout nebo přesměrovat případnou pastorační potřebu.
- Pokud chce člověk mluvit o své vlastní zkušenosti, ať už s tradicemi v rodině, ve sboru, nebo přímo o konkrétním blízkém zemřelém, nebo dokonce pokud začnou děti samy o takových svých zkušenostech promlouvat, je třeba být dobře připraven a situaci vést s ohledem na potřeby těch nejpotřebnějších.
- S tématem smrti se pravidelně objeví otázka, co se s člověkem děje po smrti. Pokud se držíme svědectví Bible (doporučené nastavení), nemůžeme konstruovat nějaké konkrétní výpovědi. Člověk je v dobrých Božích rukou v životě i ve smrti, můžeme spoléhat, že nás Pán Bůh miluje i po smrti, že vztah s Bohem a skrze něj vůbec všechny dobré vztahy lásky smrtí nekončí.
- Mohou se objevit i otázky, kterým bychom se nejraději vyhnuli, nebo je odbyli — za všechny: a co bude po smrti se zvířaty (domácími miláčky)? Co budeš v příštím životě?
- Převtělování není kompatibilní s biblickým důrazem na jedinečnost a jedinečnou hodnotu a důstojnost lidského života. Zvířata nejsou v biblických představách věčnosti zmiňována — dogmatická rigidnost zde však není na místě a můžeme zde ovšem vztáhnout zaslíbení nového stvoření myslím velmi široce, těžko ovšem konkrétně. Obecně to, co je z lásky, má v novém stvoření své místo.

Odkazy

Brown, Laurene Krasny: *Když Dinosaur?m n?kdo um?e: malá knížka o velkých starostech pro malé i velké*. Praha: Cesta domů, 2014.

Giboda, Igor: *O smrti.* Bratislava: Serafín, 2008.

Fulghum, Robert: *Od za?átku do konce: naše životní rituály.* Praha: Argo, 2010.

Halík, Tomáš: *Žít s tajemstvím: podn?ty k promýšlení víry.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013.

Vries, Tinie de: *Hrajeme si v Boží zahrad?: p?íru?ka pro katechezi d?tí.* Heršpice: EMAN, 1998.

Muroňová, Eva — Havel, Tomáš C. (ed.): *D?ti se ptají, odborníci odpovídají.* České Budějovice: Petrinum, 2013.

Agenda ?eskobratrské církve evangelické: Bohoslužebná kniha. Díl 1. Praha: Synodní rada Českobratrské církve evangelické, 1983.

Plzáková, Elen: Umřel a byl pohřben.

Pro děti

Pro předškolní děti

Životní rituály: Kdy se schází celá rodina a přátelé, všichni blízcí lidé? Když se člověk narodí jako miminko, u jeho křtu (konfirmace), na jeho narozeninách, na svatbě? Ještě někde? Taky na pohřbu?

Zkuste si přinést a dětem ukázat několik předmětů, které se pojí s jednotlivými příležitostmi, důležitými v životě člověka, při kterých se schází jeho blízcí k oslavě. Např. dudlík nebo plenka, narozeninová svíčka nebo dort, konvička nebo miska vody (ke křtu), svatební fotografie nebo prstýnek. A taky černou pásku, fotku s ní, nebo cokoliv, co souvisí s pohřbem (květiny a věnce raději ne).

Při takových příležitostech oslavujeme něco moc důležitého pro druhého člověka nebo pro nás samotné. Dáváme a dostáváme dárky, společně jíme občerstvení nebo hostinu, hezky se oblékáme. Máme radost a je to slavnostní chvíle. Dáváme někomu dárky, protože ho máme rádi. Společné jídlo a pití je něco, co nás s druhými spojuje. Slavnostně se oblékáme, protože si toho člověka vážíme.

Při pohřbu jsme smutní, protože se s tím, kdo zemřel, už nebudeme vídat, už nebudeme spolu. Můžeme věřit, že ten, kdo umřel, je u Pána Boha a my se s ním nakonec zase setkáme. A třeba na hostině. Při pohřbu si připomínáme, co dobrého ten, kdo umřel, udělal a jak jsme ho měli rádi. Poděkujeme Pánu Bohu, za všechno, co jsme s ním mohli prožít. Na pohřeb se hezky oblékneme, protože jsme si toho člověka vážili. Zazpíváme písničku, kterou měl rád, jako na jeho narozeninách.

Takhle si můžeme toho, kdo umřel, připomínat vždycky třeba při jeho narozeninách (nedožitých) nebo ve (výroční) den jeho úmrtí nebo pohřbu. Sejít se, prohlédnout si fotografie, na kterých jsme s ním, připomenout si, co hezkého jsme s ním zažili, zazpívat si tu jeho písničku, udělat si jeho oblíbené občerstvení. A pomodlit se a poděkovat za něj znovu Pánu Bohu. A připomenout si, že věříme, že se v Boží lásce znovu setkáme. A zajít třeba společně k jeho hrobu nebo na jeho oblíbené místo.

Je dobré o svých blízkých toho hodně vědět, abychom s nimi mohli slavit jejich životní oslavy a udělat jim i dobrý pohřeb. Můžeme se bavit i o oblíbené písničce, o oblíbeném místě, o oblíbeném jídle, mém i mých rodičů, prarodičů atd.

Pro mladší děti

Josef byl kluk, kterého jeho vlastní bratři neměli rádi (Jejich táta ho měl jako svého mazánka a on sám se na ně vytahoval a provokoval je. Oni museli hodně pomáhat, on nemusel a ještě dostával drahé dárky.) Nakonec to došlo tak daleko, že ho málem doopravdy zabili. Na poslední chvíli ho nakonec nezabili, ale prodali do otroctví do Egypta. Tátovi řekli, že je mrtvý, a ten se s tím vůbec nemohl vyrovnat. Josef musel v Egyptě sloužit a nakonec se dostal nevinně i do vězení. Díky Pánu Bohu se ale nakonec dostal až na místo správce celého Egypta, a když měl přijít hladomor (nic se neurodilo na polích, takže lidé by umírali hlady), nashromáždil předtím velké zásoby. Díky Pánu Bohu tak zachránil spoustu lidí před smrtí hladem a mohl pomoci i svým bratrům, kterým všechno odpustil a pozval je, ať se k němu do Egypta všichni přestěhují i s jejich starým tátou.

Když se táta Jákob dozvěděl, že jeho Josef je naživu, hned se vydal na cestu, protože ho chtěl před smrtí ještě jednou uvidět a chtěl mu předat požehnání. Už Jákobovu dědečkovi Abrahamovi totiž Pán Bůh slíbil, že bude s ním celý život, že se o něj bude starat, když mu bude těžko, a že se na něj bude moci vždycky spolehnout. A taky že bude mít hodně děti a ty zase budou mít děti a ty zase pořád dál, až jednou v jedné další generaci bude takové požehnání pro všechny lidi (my věříme, že to požehnání pro všechny je Pán Ježíš — Abrahamův praprapra...??...vnuk). Tohle požehnání a tenhle slib předal Abraham svému klukovi Izákovi, Izák zase svému Jákobovi, a Jákob to zase chtěl předat dál, do další generace. A udělal to, když se konečně v Egyptě setkali.

Když už byl Jákob hodně starý a dostal těžkou nemoc, věděl, že už brzo umře. Zavolal si všechny svoje děti a spoustu jejich dětí a vůbec celou rodinu a se všemi se rozloučil a všem jim požehnal. A řekl jim, jak si přeje, aby ho pohřbili. Přál si, aby ho pohřbili tam, kde je pohřbený jeho děda Abraham a jeho babička Sára a jeho táta Izák a jeho máma Rebeka a taky jeho žena (jedna) Lea. (Ráchel mu zemřela na cestách, tu musel pohřbít jinde, a jeho další ženy asi taky někde jinde, ale to nevíme.) Jákob nechtěl mít pohřeb v Egyptě, vlastně v cizí zemi, kde uctívali taky různé cizí modly. Ale chtěl mít pohřeb v zemi, kterou Pán Bůh slíbil jeho dědovi, a taky na místě, kde měl pohřeb už děda, který Pánu Bohu věřil, a babička a táta a máma a Lea, kteří všichni taky Pánu Bohu věřili. (Když měla pohřeb moje babička, bylo to v kostele, při bohoslužbách, a až budu mít pohřeb já, chci, aby to bylo v kostele,

protože taky věřím Pánu Bohu.)

Když Jákob umřel, drželi za něj smutek v celém Egyptě, moc si ho vážili, vždyť to byl táta Josefa, který je zachránil před hladomorem. Josef je nechal. Nechal je, i aby ho nabalzamovali (udělali z něho mumii), protože se to tak v Egyptě dělalo. Smutek a úctu k zemřelému člověku vyjadřuje každý jinak, v různých zemích a v různých dobách. Nám by to dnes třeba přišlo divné, ale oni dělali to nejlepší pro Jákoba, protože si ho vážili.

Nakonec ho Josef odvezl k jejich pohřbu do té země zaslíbené, na jejich rodinný hřbitov. Když byli na hranicích, u Jordánu, udělali takový smuteční obřad, aby se s Jákobem rozloučili. Byli tam všechny jeho děti, jejich rodiny, celá veliká rodina, i spousta přátel a známých a těch, kdo měli Jákoba rádi a vážili si ho.

Poplakali si, zazpívali Pánu Bohu Jákobovy písničky, udělali si slavnostní hostinu na Jákobovu počest, poděkovali Pánu Bohu za Jákoba a za požehnání, které skrze něj Pán Bůh jim všem prokázal. Nakonec ho uložili do hrobu a vrátili se zpátky. Na Jákoba dál vzpomínali, na všechno dobré, co s ním zažili a na všechna jeho Boží požehnání.

Když se vrátili z pohřbu, ostatní bratři se rozhodli, že se raději s Josefem ještě jednou usmíří, že ho poprosí, aby jim odpustil, co mu hrozného provedli. Při pohřbu si uvědomili, jak vážný a důležitý a omezený (časově) je život, aby v něm člověk dělal něco špatného druhým lidem, a nebo aby nechal takovou věc jen tak a neprosil o odpuštění. Josef jim odpustil už dávno a teď je utěšoval. Jákobův život byl pro usmíření jeho synů důležitý ještě i po jeho pohřbu a vlastně v tomhle smyslu i pořád dál.

Když nakonec umíral i Josef, slíbili mu jeho bratři, že bude mít taky pohřeb v zaslíbené zemi, jako ti, kdo věří Pánu Bohu. Nakonec se tenhle slib splnil. Když Pán Bůh vyvedl Izrael — potomky Jákobových synů z Egypta, vzali s sebou Josefovy kosti a pohřbili je, když přišli do země zaslíbené.

Pro starší děti

- Byli jste někdy na pohřbu? Jak vypadá pohřeb? Co by tam nemělo chybět?
- Kdo by měl být na pohřbu? Rodina? Přátelé?
- Proč se dělá pohřeb? Hodně lidí dnes pro svoje blízké pohřeb nedělá, nechybí jim to pak?
- Byli jste vy nebo vaši rodiče navštívit někoho, kdo byl už moc nemocný, kdo už měl brzo umřít? Jaké to bylo? Je důležité se s někým takhle rozloučit?

- Byli jste se podívat na hřbitově na hrob někoho z rodiny? Vzpomínáte u vás v rodině na prababičky a pradědy, dědečky a babičky, na ty, kdo umřeli? Třeba teď „na Dušičky“?
- Koho si Jákob zavolal, když umíral? Jaký si přál pohřeb? Co si přál Josef?
- Proč se chtěli po Jákobově pohřbu Josefovi bratři ještě jednou s Josefem usmířit? Bylo to důležité?

Zkuste pohřeb namalovat: někde se dělá průvod od domu zemřelého do kostela, na bohoslužby a pak na hřbitov. Pak bývá pohřební hostina. Hraje se hudba a zpívají se písně. Někdo má pohřeb v takzvané obřadní síni. Někdo v krematoriu.

Zkuste si nad obrázky chvíli povídat. Proč se na nich objevilo právě tohle?

Křesťanský pohřeb je především bohoslužba. Vyjádření vděčnosti Pánu Bohu za život toho, kdo umřel, za všechno dobré, co jsme s ním mohli prožít. Prosba, aby Pán Bůh odpustil všechno to, co jsme si zůstali se zemřelým dlužni, co už nemůžeme spolu s ním napravit. A prosba, aby nám Pán Bůh dával vždycky víru a naději, že se jednou zase potkáme u Pána Boha. K pohřbu patří to, že jsme spolu, že se spolu modlíme, děkujeme, prosíme. Zpíváme Pánu Bohu modlitby a písně, ve kterých vyjadřujeme vděčnost a naději. A Pán Bůh nám dává svůj pokoj a útěchu.

A taky pak spolu jíme slavnostní hostinu, a vzpomínáme na všechno dobré, co jsme se zemřelým prožili. I na legrační věci, to se může a má.

Pohřeb je vlastně takový rituál, kde můžeme prožít svůj smutek, společně s druhými lidmi a s Pánem Bohem.

Na pohřbu bychom měli být všichni, kdo jsme zemřelého znali, kdo jsme s ním něco prožili.

Když víme, že někdo brzo umře, je důležité se s ním setkat, být s ním. Nevíme třeba, co bychom mohli říkat, ale to nevadí. Je důležité být spolu, a třeba jej jenom chytnout za ruku, nebo ho pohladit. Abychom oba (všichni) věděli, že se máme rádi a že nám na něm záleží. Abychom si mohli říci, všechno důležité, i to, co nás trápí.

Přesah

Zkuste si doma povídat o tom, co jste dnes slyšeli a zkusili. Prohlédněte si staré fotografie, zeptejte se rodičů na ty, kdo už zemřeli. Jak si je pamatují, co pro ně bylo důležité, na co vzpomínají nejraději. Zkuste si zazpívat jejich oblíbenou písničku (křesťanskou?).

Zkuste se společně vypravit na místo, které měli rádi, nebo k jejich hrobu.

Připomínají se u vás kostele zemřelí členové sboru?

Pomůcky: Předměty související s životními oslavami; barvy, pastelky, papíry; píseň Zachovej nám víru (Svítá 389) se vzpomínkou na svědky víry biblické i naše blízké zemřelé (nebo členy sborového společenství).

Liturgie

Písně

Krásná je modrá obloha (EZ 178); *Bu? tob? sláva* (EZ 178); *Ó ujmi ruku moji* (EZ 559); *Z tvé ruky, Pane m?j* (EZ 636); *Kristus je má síla* (EZ 648); *M?j Pán všechny svolá* (Svítá 193); *Pan Ma? átko* (Svítá 263); *Rok za rokem* (Svítá 286); *Tvá svoboda* (Svítá 344); *Zachovej nám víru* (Svítá 389)

Biblický text k zapamatování

Až budu p?ipojen ke svému lidu, pochovejte m? k mým otc?m. (Gn 49,29 b)

Modlitba

Pane Bože, prosíme tě za všechny lidi, kterým umřel někdo blízký. Buď s nimi, když je jim smutno a když se jim stýská. A pomáhej nám, ať umíme být s nimi tak, jak oni potřebují. Amen.

Kam dále
Plzáková, Elen: Umřel a byl pohřben.
Odkaz na píseň
Krásná je modrá obloha, je zázrak pod ní žít
Buď tobě sláva, jenž jsi z mrtvých vstal
Ó ujmi ruku moji a veď mne sám
Z tvé ruky, Pane můj, co dáváš, chci vzít
Kristus je má síla (EZ648)
Můj Pán všechny svolá ráno, až se rozední
Pan Maňátko (SV263)
Rok za rokem, roky, léta jdou
Tvá svoboda, tvá svoboda nade mnou
Zachovej nám víru dobrou (SV389)

Cílová skupina

Starší školní

Předškolní

Mladší školní

Katechetické cykly

Církevní rok

Biblický odkaz (kat)

Genesis 49,28–50,26

Genesis 12,1–3

Genesis 45,6

Genesis 45,11

Genesis 45,28

Genesis 46,3–4

Genesis 47,29–31

Genesis 49,1–28

Exodus 13,19

Jozue 24,32